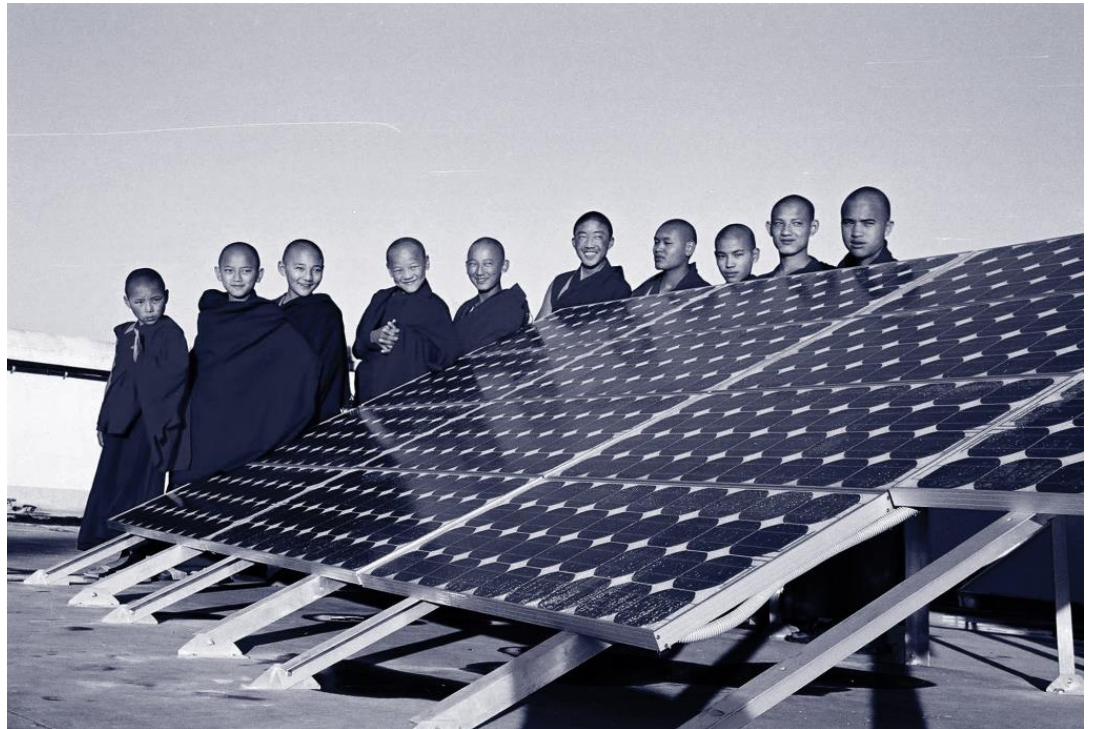

אוהד קרני

מנהל תחום מדיניות רגולטורית,
המשרד להגנת הסביבה

בשנים האחרונות החלו להופיע ברחבי העולם מודלים עסקיים וחברתיים המצביעים על היתכנות של פתרונות ברוח מורשתה של אוסטרום. בתמונה מיזם של קרן E+Co Asia Clean Energy, המשקיעה בעסקים קטנים ובינוניים שיוצרים פתרונות של אנרגיה נקייה וזמינה לקהילות כפריות ולעסקים מקומיים באסיה | באדיבות (CC BY-ND 2.0) Ashoka Changemakers

תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדיון המלא

עסקים חברתיים-סביבתיים כהתגשמות מורשתה של אוסטרום

גיליון חורף 2015 / כרך 6 (4)

15 בדצמבר, 2015

עבודתה של אלינור אוסטרום, שהתאפיינה במחקר אמפירי דקדקני מבוסס תצפיות שטח, הדגימה פתרון לבעיה של ניהול מוצרים ציבוריים, הידועה גם כ'בעיית המשאב המשותף' (או 'הטרגדיה של נחלת הכלל' – the tragedy of the commons). פתרון זה מבוסס על שיתוף פעולה בין קבוצות של אנשים ללא צורך בהתערבות חיצונית להסדרת השימוש במשאב [2]. בניגוד לחוקרים לפניו, שהבולט בהם הוא גארט הרדין [1], הראתה אוסטרום כי אין הכרח בהפרטה, באסדרה או בהלאמה של המוצר הציבורי לצורך ניהול יעיל שלו.

משבר שינוי האקלים וניצול היתר של דלקי מחצבים הגורם לו, הם דוגמה קלאסית לניצול יתר של משאב ציבורי ולמימוש תרחיש 'הטרגדיה של נחלת הכלל'. לאור העובדה שניסיונות ליצור התערבות מאסדרת בין-לאומית או שוק פחמן עולמי להגבלת פליטות גזי החממה לא הניבו פירות משמעותיים עד כה, נשאלת השאלה האם החלופה שאוסטרום זיהתה במחקרה מציעה פתרון כלשהו למשבר שינוי האקלים?

אלא שעבודתה של אוסטרום התמקדה באוכלוסיות ילידיות, המנהלות משאבים מקומיים באופיים, שהשיגו שיתוף פעולה על בסיס יצירת כללים חברתיים ותשתית לאמון הדדי. לכאורה, השגה של תנאים דומים לאלה במערכת העולמית ובמשאב כמו האטמוספירה היא כמעט בלתי אפשרית. אלא שבשנים האחרונות החלו להופיע ברחבי העולם מודלים עסקיים-חברתיים שנדמה כי מצביעים דווקא על היתכנות של פתרונות ברוח מורשתה של אוסטרום.

עסקים חברתיים הם ארגונים המקדמים מטרה חברתית או סביבתית באמצעות מודל עסקי שמיניב הכנסות. בהיותם יצור

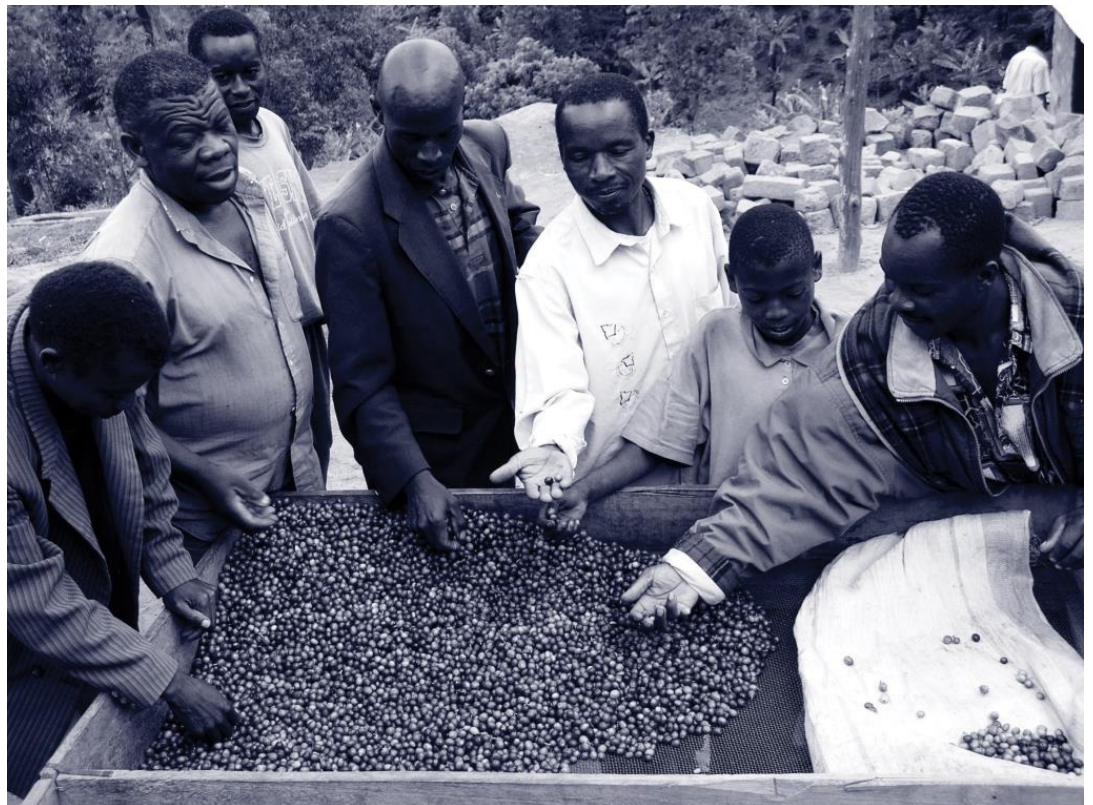
כלאיים בין חברות עסקיות (המגזר השני) לבין עמותות ללא מטרות רווח (המגזר השלישי), הם מבשרים על התפתחותו של מגזר חדש, שמכונה המגזר הרביעי. את מודל הפעולה של עסקים חברתיים ניסח לראשונה הכלכלן מוחמד יונס, מייסד בנק גראמין – עסק חברתי הפועל למיגור העוני בבנגלדש, וחתן פרס נובל לשלום. יונס הגדיר עסק חברתי כארגון שמטרתו חברתית, שהוא בעל עצמאות ויציבות כלכלית, וששומר על עקרונות של העסקה הוגנת והגנה על הסביבה [3].

מעצם טבעם, עסקים חברתיים מקדמים סדר חברתי מבוסס על שיתופי פעולה, ויוצרים עלויות חיצוניות (externalities) חברתיות חיוביות. תת-קבוצה משמעותית של עולם העסקים החברתיים הם העסקים החברתיים-סביבתיים. בקטגוריה זו ניתן לזהות ארגונים הפועלים להטמעת טכניקות של התייעלות בתחום האנרגיה, ייצור אנרגיות מתחדשות, מחזור פסולת ועוד.

ארגונים אלה מקדמים יוזמות סביבתיות להפחתת פליטות גזי חממה באופן שאינו מכוון על-ידי ממשל מרכזי, ואף על פי שהם פועלים בתוך גבולות השוק החופשי, הם אינם פועלים להשאת רווחים בלבד. סוג זה של מוסדות חברתיים מציג למעשה הסדרים חברתיים הדומים לאלה שאוסטרום זיהתה במחקרה, אלא שהם פועלים לא רק בהקשר המקומי ובחברות ילידיות, אלא בהקשר מודרני וגלובלי ועל גבי תשתית המערכת הכלכלית הקיימת.

בסקר שערך המשרד להגנת הסביבה זוהו בישראל כחמישים עסקים חברתיים-סביבתיים, שפעילים במגוון תחומי עשייה סביבתיים. ארגונים אלה מאוגדים בחלקם כחברות ובחלקם כעמותות, אבל במהותם הם פועלים על פי העקרונות שהגדיר יונס. הם מתמודדים עם קשיים המאפיינים עסקים קטנים ובינוניים וארגונים ללא מטרות רווח כאחד, אבל חלק מהם מצליחים לשמור על יציבות ועצמאות כלכלית לאורך שנים. בימים אלה מקודמות בממשלה מספר תכניות סיוע לקידום מגזר זה בעזרת משרד ראש הממשלה, משרד הכלכלה והמשרד להגנת הסביבה. סביר שתכניות אלה יובילו להרחבת הפעילות בתחום זה.

בפני פעילותם של עסקים חברתיים ניצבים אתגרים כלכליים ואסדרתיים רבים, והם עדיין מהווים רק חלק קטן מכלל הפעילות הכלכלית. אף על פי כן, בשנים האחרונות מצליחים יותר ויותר ארגונים מסוג זה להתבסס, לצמוח ולהשפיע על המציאות החברתית-כלכלית. בהחלט ייתכן כי מודלים של עסקים חברתיים הם חלק מן הפתרון להשגת ניהול טוב יותר של משאבי הטבע הציבוריים ולבלימת שינוי האקלים.

Root Capital - קרן השקעות חברתיות הפורצת דרך למימון עסקים חקלאיים קטנים באזורים כפריים באפריקה ובאמריקה הלטינית / באדיבות (CC BY-ND 2.0) Ashoka Changemakers

מקורות

1. Hardin G. 1968. The tragedy of the commons. *Science* **162**(3859): 1243-1248.
2. Ostrom E. 1990. Governing the commons: The evolution of institutions for collective action. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
3. Yunus M. 2009. Creating a world without poverty: Social business and the future of capitalism. New York: PublicAffairs.